



O'ZBEKISTON VALYUTA BOZORINING JORIY HOLATI VA RIVOJLANISH TENDENSIYALARI

Po'latova Maftuna Nurboboyevna

O'zbekiston Respublikasi Bank-moliya akademiyasi Korporativ moliya va
qimmatli qog'ozlar bozori (sohalar bo'yicha) yo'nalishi magistranti

maftuna2600@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14885664>

Annotatsiya. Ushbu tezisdagi O'zbekiston Respublikasi valyuta bozorining joriy holati, uning shakllanish tamoyillari va rivojlanish tendensiyalari tahlil qilingan. Valyuta kursining erkin shakllanishi, Markaziy bankning intervensiyalari, eksport va import muvozanati hamda inflyatsiya kabi omillar bozor rivojlanishiga ta'siri nuqtayi nazaridan ko'rib chiqilgan. Shuningdek, valyuta bozorida mavjud muammolar va ularni hal qilish yo'llari tahlil etilib, kelgusidagi rivojlanish istiqbollari belgilangan. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, valyuta bozorining barqarorligi va rivojlanishi uchun iqtisodiy islohotlarni davom ettirish, eksport hajmini oshirish hamda investitsiya muhitini yaxshilash muhim ahamiyat kasb etadi.

Kalit so'zlar. O'zbekiston valyuta bozori, valyuta kursi, inflyatsiya, eksport, import, Markaziy bank, valyuta intervensiyalari, iqtisodiy islohotlar, investitsiyalar, valyuta siyosati.

Kirish. O'zbekiston iqtisodiyotining barqaror rivojlanishi va xalqaro iqtisodiy munosabatlarga integratsiyalashuvi uchun valyuta bozorining ahamiyati katta. Valyuta bozori milliy valyutaning almashuv kursini belgilash, tashqi savdo balansini shakllantirish va investitsiyalarni jalb qilishda muhim rol o'ynaydi. So'nggi yillarda O'zbekistonda valyuta siyosatini liberallashtirish, xorijiy investorlar uchun qulay muhit yaratish va xalqaro moliyaviy institutlar bilan hamkorlikni kengaytirish bo'yicha muhim islohotlar amalga oshirilmoqda.

2017-yildan boshlab O'zbekistonda valyuta bozorini erkinlashtirish choralari ko'rilib, so'mning almashuv kursi talab va taklif asosida shakllanadigan tizimga o'tkazildi. Bu islohotlar biznes muhitining yaxshilanishiga hamda xorijiy investitsiyalar hajmining oshishiga turtki berdi. Shu bilan birga, valyuta kursining beqarorligi, inflyatsiyaning yuqoriligi va import-eksport balansidagi nomutanosiblik kabi muammolar saqlanib qolmoqda.

Ushbu tezisdagi O'zbekiston valyuta bozorining joriy holati, mavjud muammolar va rivojlanish tendensiyalari tahlil qilinadi. Shuningdek, milliy valyutaning barqarorligini ta'minlash, valyuta bozorida likvidlikni oshirish va chet el investitsiyalarini jalb qilish bo'yicha tavsiyalar beriladi.



Valyuta bozori har qanday davlat iqtisodiyotining ajralmas qismi bo'lib, tashqi savdo, investitsiyalar va makroiqtisodiy barqarorlik bilan uzviy bog'liq. O'zbekiston iqtisodiyotida so'nggi yillarda valyuta siyosatini liberallashtirish bo'yicha keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. 2017-yilda milliy valyuta – so'mning erkin konvertatsiya qilinishi bilan valyuta bozorining rivojlanishida yangi bosqich boshlandi.

So'nggi yillarda O'zbekiston Markaziy banki valyuta kursini talab va taklif asosida shakllantirishga o'tgan bo'lsa-da, bozor barqarorligini saqlash uchun hali ham intervensiyalar amalga oshirib kelmoqda. Bu esa valyuta kursining haddan tashqari o'zgarishining oldini olishga xizmat qilmoqda.

Statistik ma'lumotlarga ko'ra, so'mning AQSh dollariga nisbatan devalvatsiya sur'ati 2018–2019-yillarda yuqori bo'lib, yillik o'rtacha 10–15% oralig'ida saqlangan. 2020-yildan boshlab bu ko'rsatkich pasayib, so'mning qadrsizlanish sur'ati 3–7% oralig'ida bo'lishi kuzatilmoqda. Bunda Markaziy bankning inflyatsiyani nazorat qilish siyosati va tashqi savdo balansi ta'sir ko'rsatmoqda.

Mamlakatda inflyatsiya darajasi ham valyuta kursining beqarorligiga sabab bo'lmoqda. 2018–2019-yillarda inflyatsiya darajasi 14–15% atrofida bo'lgan bo'lsa, so'nggi yillarda ushbu ko'rsatkich 9–12% oralig'ida saqlanmoqda. Inflyatsiyaning yuqoriligi import qilinadigan mahsulotlarning qimmatlashuvi va milliy valyutaning qadrsizlanishi bilan bog'liq.

O'zbekiston tashqi savdo balansida ham muayyan muammolar mavjud. Import hajmi eksportdan yuqori bo'lib kelmoqda, bu esa valyuta taqchilligiga olib keladi va so'm kursiga bosim o'tkazadi. So'nggi ma'lumotlarga ko'ra, O'zbekistonning yillik eksport hajmi 21–22 milliard AQSh dollarini tashkil etsa, import hajmi 27–28 milliard AQSh dollariga yetmoqda. Savdo balansining manfiy bo'lishi xorijiy valyutaga bo'lgan talabni oshirib, so'mning qadrsizlanishiga sabab bo'lmoqda.

Chet el investitsiyalarining jalb qilinishi ham valyuta bozoriga ijobiy ta'sir ko'rsatishi mumkin bo'lgan muhim omillardan biridir. So'nggi besh yilda to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar hajmi sezilarli darajada oshgan. Xususan, 2023-yilda O'zbekistonga jalb qilingan xorijiy investitsiyalar hajmi 8 milliard AQSh dollariga yaqinlashdi, bu esa valyuta bozori likvidligini oshirishga xizmat qilmoqda.

O'zbekiston valyuta bozorining rivojlanish istiqbollari bir necha asosiy omillarga bog'liq bo'lib, ularning har biri valyuta kursining barqarorligi,



investorlarning ishonchi va iqtisodiy islohotlarning samaradorligiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Quyida ushbu omillar kengroq tahlil qilinadi.

Valyuta kursining bozor tamoyillari asosida shakllanishi milliy iqtisodiyotning raqobatbardoshligini oshirish va tashqi bozorlar bilan integratsiyalashuvini kuchaytirish uchun muhimdir. Markaziy bank intervensiyalarni bosqichma-bosqich kamaytirish orqali bozor mexanizmlarini mustahkamlashga harakat qilmoqda. Bu esa valyuta kursining barqarorligini ta'minlashga xizmat qiladi.

Biroq, bu jarayon ma'lum tavakkalchiliklarni ham keltirib chiqaradi. Jumladan:

- Valyuta spekulyatsiyasi xavfi: Erkin bozor sharoitida valyuta savdogarlari va spekulyatorlar kursning keskin o'zgarishiga sabab bo'lishi mumkin.
- Xorijiy valyutaga talab va taklif farqlari: Agar import hajmi eksportdan yuqori bo'lsa, bu milliy valyutaning doimiy devalvatsiyasiga olib kelishi mumkin.

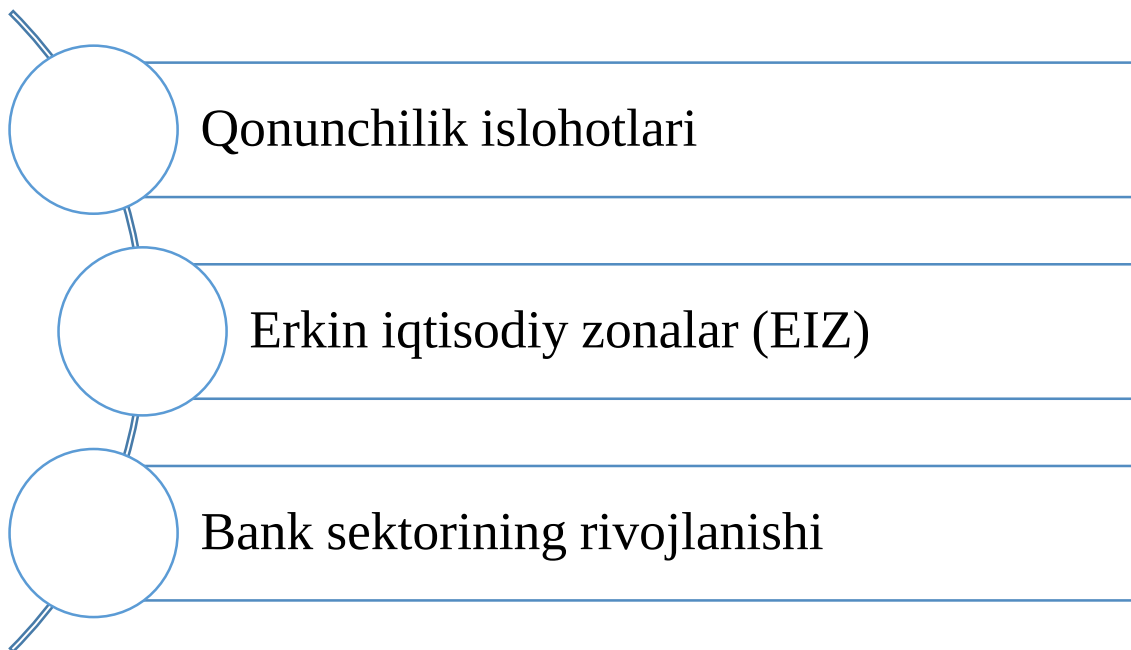
Shu sababli, O'zbekiston Markaziy banki bosqichma-bosqich o'tish modelini tanlamoqda. Bank kursni butunlay erkin qo'yib yuborishdan oldin, moliyaviy barqarorlikni ta'minlash va bozor ishtirokchilarining valyuta savodxonligini oshirish bo'yicha muhim islohotlarni amalga oshirmoqda.

Eksport hajmining oshishi valyuta bozorining barqarorligini ta'minlashda muhim omil hisoblanadi. So'nggi yillarda O'zbekiston iqtisodiyotining turli sektorlarida eksportni rag'batlantirishga qaratilgan islohotlar olib borilmoqda. Xususan:

- Energetika sektori: O'zbekiston gaz, neft va elektr energiyasini eksport qilish bo'yicha yangi strategiyalar ishlab chiqmoqda. 2023-yilda gaz eksportining oshgani kuzatilgan, bu esa valyuta tushumlarini ko'paytirishga xizmat qilgan.
- Kimyo sanoati: Polietilen va polipropilen kabi mahsulotlarni eksport qilish salohiyati ortib bormoqda.
- Qishloq xo'jaligi mahsulotlari: Meva-sabzavot va paxta eksporti valyuta tushumlarining muhim manbalaridan biri hisoblanadi. Shu bilan birga, qishloq xo'jaligi mahsulotlarini qayta ishlash va qo'shimcha qiymat yaratish orqali eksport hajmini oshirish rejalashtirilmoqda.
- To'qimachilik sanoati: Yangi texnologiyalar va modernizatsiya natijasida tayyor mahsulot eksporti ortib, qo'shimcha daromad manbai yaratilmoqda.



Ekspart hajmining oshishi natijasida mamlakat iqtisodiyotiga kelayotgan valyuta tushumlari ko'payadi, bu esa valyuta kursining barqarorligini saqlashga yordam beradi. Shu bilan birga, eksportchilarga ko'rsatilayotgan soliq imtiyozlari, davlat tomonidan berilayotgan subsidiyalar va tashqi bozorlar bilan aloqalarni rivojlantirish bo'yicha harakatlar kelgusida valyuta bozorining mustahkamlanishiga xizmat qiladi.



1-rasm. Xorijiy investitsiyalarni jalb qilish va kapital bozori islohotlari

Manba: Muallif ishlanmasi

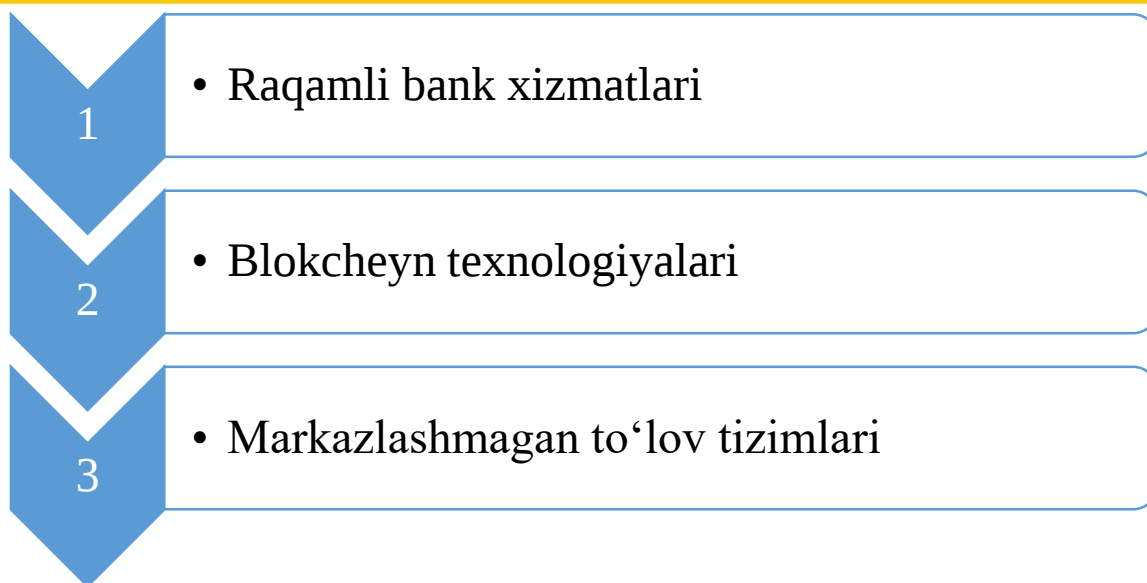
Chet el investitsiyalarini jalb qilish valyuta bozorida yetarli likvidlikni ta'minlashning muhim vositalaridan biridir. O'zbekiston so'nggi yillarda investitsiya muhitini yaxshilash bo'yicha qator islohotlarni amalga oshirmoqda:

- Qonunchilik islohotlari: Xorijiy investorlar uchun soliq imtiyozlari, mulk huquqlari kafolatlari va davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash choralari ko'rilmoqda.

- Erkin iqtisodiy zonalar (EIZ): Mamlakatda investitsiyalarni jalb qilish maqsadida turli hududlarda erkin iqtisodiy zonalar tashkil etilmoqda.

- Bank sektorining rivojlanishi: Xorijiy banklar va investitsiya fondlari bilan hamkorlikni kengaytirish orqali moliyaviy tizim mustahkamlanmoqda.

Chet el investitsiyalarining ko'payishi natijasida mamlakatga keladigan valyuta hajmi ortadi, bu esa kursning nisbatan barqaror bo'lishiga xizmat qiladi.



2-rasm. Raqamli texnologiyalar va valyuta operatsiyalarining zamonaviylashishi

Manba: Muallif ishlanmasi.

Zamonaviy moliyaviy texnologiyalar valyuta bozor ining samaradorligini oshirishga xizmat qilmoqda. So'nggi yillarda O'zbekiston bank sektorida quyidagi yangiliklar kuzatilmoqda:

- Raqamli bank xizmatlari: Internet-banking va mobil ilovalar orqali valyuta operatsiyalarini amalga oshirish imkoniyatlari kengaymoqda.

- Blokcheyn texnologiyalari: Ayrim moliyaviy institutlar blokcheyn asosida valyuta operatsiyalarini avtomatlashtirish bo'yicha loyihalarni sinovdan o'tkazmoqda.

- Markazlashmagan to'lov tizimlari: Transchegaraviy to'lovlar bo'yicha qulayliklar yaratilmoqda, bu esa xalqaro moliyaviy hamkorlikni osonlashtirishga xizmat qiladi.

Ushbu texnologik o'zgarishlar valyuta bozorining yanada shaffof va samarali bo'lishiga olib keladi.

Xulosa

O'zbekiston valyuta bozorining rivojlanish istiqbollari bir necha muhim omillar bilan bog'liq. Valyuta kursini erkin shakllantirish, eksport hajmini oshirish, chet el investitsiyalarini jalb qilish va inflyatsiyani nazorat qilish bo'yicha olib borilayotgan islohotlar kelajakda bozorning barqaror rivojlanishiga xizmat qiladi. Shuningdek, raqamli texnologiyalarning joriy etilishi valyuta operatsiyalarini tezroq va samaraliroq amalga oshirishga yordam beradi.

Kelajakda O'zbekiston valyuta siyosatining yanada liberallashtirishi, eksport salohiyatining oshishi va makroiqtisodiy barqarorlik ta'minlanishi milliy



valyutaning mustahkamlanishiga va moliyaviy tizimning rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatishi kutilmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Grigoryev, L. (2021) Rossiya valyuta bozorining rivojlanish tamoyillari. Moskva: Finansy i kredit.
2. Naimov, S. O. O. G. L., & Shernayev, A. A. (2022). Xalqaro valyuta bozori va O'zbekistonda valyuta operatsiyalarini rivojlantirishning istiqbolli yo'nalishlari. Science and Education, 3(1), 1099-1103.
3. Friedman, M. (2022) Money Mischief: Episodes in Monetary History. New York: Harcourt Brace Jovanovich.
4. Amirqulov, B. R. O. G. L., & Shernayev, A. A. (2022). Davlat maqsadli fondlari moliyaviy resurslaridan samarali foydalanish yo'nalishlari. Science and Education, 3(1), 1048-1053.
5. Tirole, J. (2017) The Theory of Corporate Finance and Currency Markets. Cambridge: MIT Press.
6. Sinn, H.W. (2020) The Euro Trap: On Bursting Bubbles, Budgets, and Beliefs. Oxford: Oxford University Press.
7. Krugman, P. (2018) International Economics: Theory and Policy. 11th edn. New York: Pearson.
8. Кобулов, Х. А. (2020). Обеспечения финансовой устойчивости местных бюджетов путем улучшения финансового потенциала региона. In Современная наука: актуальные вопросы, достижения и инновации (pp. 47-49).